

**ГІСТАРЫЧНАЕ КРАЯЗНАЎСТВА І ЯГО РОЛЯ Ў ВЫХАВАЎЧАЙ РАБОЦЕ
З МОЛАДЦЮ**

М.В. Цуба

Палескі дзяржаўны ўніверсітэт

Палессе – адзін з самых прыгожых куткоў Беларусі. Піншчына, як складовая яго частка – край багатай гісторыі і культуры, самабытных звычаяў, традыцый, песняў, абрадаў, народных промыслаў. У сувязі з чым, сама ўнікальнасць дадзенага рэгіёна патрабуе да сябе павышанай увагі. Улічваючы той факт, што на Піншчыне знаходзіцца адна вышэйшая навучальная установа – Палескі дзяржаўны ўніверсітэт, які, дарэчы, носіць менавіта імя нашага палескага краю, то самім лёсам нам наканавана весці навукова-даследчую працу гісторыка-краязнаўчага накірунку.

Гістарычнае краязнаўства як сістэма розных відаў чалавечай дзейнасці стварае спрыяльныя ўмовы для ўсебаковага развіцця асобы. Гэта ў роўнай меры адносіцца і да асобы студэнта, і да

асобы сталага чалавека. Адрозненне тут складаецца толькі ў мэтах, аб'ёме, узроўні гэтай дзейнасці, яе выніках.

Студэнты, якія ўдзельнічаюць ў пазнавальнай дзейнасці, набываюць веды пра асобны гістарычны факт, падзеі, гісторыю края ў цэлым. Гэта дзейнасць носіць чыста духоўны характар і можа мець розныя ўзроўні па складанасці - ад простага засваення гістарычных ведаў падчас навучальных ці пазааўдыторных заняткаў (напрыклад, у гісторыка-краязнаўчым гуртку) да пошуку новых ведаў (пошукава-даследчая дзейнасць ва ўніверсітэцкім клубе тыпу "Краяведы", ваенна-патрыятычных клубах, у паходах па родным краі, экспедыцыях па розных турыстычных маршрутах Беларусі) [1, с. 27].

Пераўтваральная дзейнасць заключаецца ў стварэнні духоўна-практычных каштоўнасцяў (арганізацыя выстаў, гісторыка-краязнаўчых куткоў і музеяў, усталяванне мемарыяльных дошак, адкрыццё помнікаў героям) ці дасягненні іншых практычных вынікаў (шэфства над сем'ямі загінуўшых у гады Вялікай Айчыннай вайны, ахова і дагляд за помнікамі гісторыі, месцамі пахавання герояў і г. д.).

Каштоўнасна-арыентаваная (ці ацэньваючая) дзейнасць носіць чыста, духоўны характар. Па накірунку гэтай дзейнасці моладзь усведамляе значнасць для сябе, для грамадства тых ці іншых гістарычных фактаў, падзей, учынкаў людзей. Каштоўнасна-арыентаваная дзейнасць выступае і ў форме вытворчасці, выпрацоўкі маральных каштоўнасцей, і ў форме іх спажывання, а таксама засваенні масай людзей, якія належаць да самых розных сацыяльна-дэмаграфічных груп. Прыкладам таму з'яўляецца працэс перадачы традыцый, дзе старэйшыя пакаленні выпрацоўваюць маральныя каштоўнасці, малодшыя - карыстаюцца. Асобае значэнне каштоўнасна-арыентаваная дзейнасць набывае на ўзроўні пошуку новых ведаў пра гісторыю краю. Любыя знойдзеныя факты мясцовай гісторыі, новыя звесткі пра тых ці іншыя падзеі, альбо людзях могуць быць прыняты ці аспрэчаны толькі ў выніку стараннага аб'ектыўнага аналізу, ацэнкі значнасці гэтага факту ў дачыненні да краю, яго сувязі з гісторыяй краіны.

Нарэшце, камунікатыўная дзейнасць не толькі развівае ў студэнтаў навыкі зносін, запатрабаванне ў іх, але і фарміруе гатоўнасць удзельнічаць на самастойным этапе жыцця ў неабходных грамадству формах міжасобных зносін.

Усе віды гісторыка-краязнаўчай дзейнасці цесна ўзаемазлучаныя і ўзаемаабумоўленыя, выступаюць у арганічным адзінстве. Так, напрыклад, каб стварыць студэнцкі гісторыка-краязнаўчы музей, усталяваць мемарыяльную дошку ці распачаць якую-небудзь іншую краязнаўчую акцыю, якая адносіцца да пераўтваральнай дзейнасці, трэба здабыць новыя веды (пазнавальная дзейнасць), адабраць значнае, што мае гістарычную каштоўнасць (каштоўнасна-арыентаваная дзейнасць). У сё гэта немагчыма ажыццявіць па-за кантактамі чалавека з чалавекам (камунікатыўная дзейнасць), г. з. з людзьмі, так ці інакш звязанымі з гістарычнымі падзеямі ў краі (удзельнікі, відавочцы, сучаснікі падзей, іх сябры, сваякі, калегі, аднавяскоўцы і інш.), з прадстаўнікамі дзяржаўных устаноў, грамадскіх арганізацый, нарэшце, адзін з адным.

Цалкам відавочна, што вынікі выхавання, фарміравання асобы залежаць не толькі ад відаў дзейнасці, у якія ўключана моладзь, але і ад яе зместу. Больш таго, змест ў гэтым адзінстве вяршэнстве. Удзел жа падростаючага пакалення ў гісторыка-краязнаўчай дзейнасці набывае асобае значэнне ў сілу грамадскай яе значнасці. У гэтых умовах краязнаўчая дзейнасць служыць не толькі дасягненню агульных мэт усебаковага, гарманічнага развіцця, але і рашэнню пэўнай педагогічнай задачы - ідэйна-палітычнаму выхаванню моладзі.

Так, удзел іх у гісторыка-краязнаўчай дзейнасці спрыяе больш паглыбленаму вывучэнню гісторыі сваёй Радзімы, пазнанню і разуменню законаў грамадскага развіцця, іх рэальнай праявы ў гісторыі краю. Мера актыўнасці гістарычнага пазнання і даследавання краю залежыць ад віду пазнавальнай дзейнасці. У любым выпадку вывучэнне і асэнсаванне фактаў мясцовай гісторыі стымулююць удзел у разумовай працы, дапамагаюць стварыць сістэму тэарэтычных уяўленняў і паняццяў, і тым самым уплываюць на фарміраванне навуковага гістарычнага мыслення навучэнцаў, на іх усведамленне, выпрацоўваюць актыўную жыццёвую пазіцыю. Вывучэнне гісторыі краю з'яўляецца таксама спосабам задавальнення і, што асабліва важна, крыніцай фарміравання і развіцця грамадскіх інтарэсаў моладзі.

Выхаваўчы патэнцыял гістарычнага краязнаўства закладзены ў самым матэрыяле - фактах мясцовай гісторыі. Яны дапамагаюць данесці да свядомасці студэнтаў гераічныя подзвігі даўніны, захаванню грамадскай памяці народа, перадачы гераічных, працоўных традыцый мінулага, ажыццяўленню пераемнасці пакаленняў. Пры гэтым галоўнай крыніцай і механізмам выхаваўчага ўздзеяння выступаюць захоўванне нацыянальнай свядомасці, гістарычных каранёў і традыцый.

Яны “забяспечваюць” сацыяльнае наследаванне, г.з. перадачу вызначанага гістарычнага выніку грамадскага развіцця, і робяць гэта ў сілу дадзенай ім уласцівасці акумуляваць і кансервіраваць сацыяльны досвед, працываць яго на будучыню. Іншымі словамі, вышэй адзначаныя каштоўнасці выступаюць ў якасці найважнейшага сродку накаплення, захоўвання і перадачы сацыяльнай інфармацыі, яны лепшым чынам звязваюць і ўсталёўваюць жыццё з нашым сёння і могуць больш якасна спрагназаваць наша будучае, аказваюць велізарнае эмацыяна-стымулюючае ўздзеянне, схіляюць да дзеянняў, выступаюць у якасці ўзораў паводзін. У сілу дадзеных уласцівасцяў каштоўнасці становяцца суб'ектыўнымі прычынамі паводзін, маюць ролю матыву, запатрабаванні і г. д.

Гісторыя краю ўяўляе сабой даволі складаны аб'ект краязнаўчай дзейнасці, адрозніваецца незвычайнай ёмкасцю ўтрымання гісторыка-краязнаўчага матэрыялу, яго храналагічным размахам. Аб'ектам пэўнага даследавання можа быць як гісторыя краю ў цэлым ці розныя перыяды яго гісторыі, так і асобных населеных пунктаў, вуліц, фабрык, заводаў іншых прадпрыемстваў, розных збудаванняў, архітэктурных будынкаў, памятных месцаў і унікальных прыродных аб'ектаў і г.д. [2, с. 35]. Краязнаўчыя даследаванні могуць ахопліваць вялікія храналагічныя рамкі і гістарычныя перыяды ці, насупраць, абмяжоўвацца падзеямі аднаго пэўнага этапу мясцовай гісторыі, вывучаюць жыццё і дзейнасць асобных людзей, якія ўдзельнічалі ў гістарычных падзеях.

У любым выпадку, незалежна ад маштабаў, мэт гісторыка-краязнаўчага даследавання, яго аснову складаюць факты мясцовай гісторыі, бо аснову любых гістарычных ведаў складаюць веды гістарычных фактаў.

Аб'ектамі краязнаўчай дзейнасці з'яўляюцца помнікі гісторыі і культуры, злучаныя з гістарычнымі падзеямі ў жыцці краю, развіццём грамадства і дзяржавы, творами матэрыяльнай і духоўнай творчасці, якія ўяўляюць гістарычную, навуковую, мастацкую ці іншую культурную каштоўнасць.

Помнікі культуры – з'ява сацыяльная, якая адлюстроўвае працэс грамадскага развіцця. Яны захоўваюць сляды гістарычных падзей для памяці народа, “распавядаюць” пра жыццё мінулых пакаленняў, шматвяковай гісторыі нашай Радзімы.

Помнікі гісторыі і культуры складаюць неад'емную частку сусветнай культурнай спадчыны, сведчаць пра велізарны ўклад беларускага народа ў развіццё сусветнай цывілізацыі.

Законам “Аб ахове і выкарыстанні помнікаў гісторыі і культуры” вызначаны віды помнікаў, змешчаных пад аховай дзяржавы. Да іх можна аднесці:

помнікі гісторыі - будынкі, збудаванні, памятныя месцы і прадметы, звязаныя са значнымі гістарычнымі падзеямі ў жыцці народа, развіццём грамадскіх адносін, рэвалюцыйна-паўстанцкім рухам, умацаваннем міжнароднай салідарнасці, а таксама з развіццём навукі і тэхнікі, культуры і побыту народаў, з жыццём выдатных палітычных, дзяржаўных, ваенных дзеячаў, народных герояў, дзеячаў навукі, літаратуры і мастацтва;

помнікі археалогіі - гарадзішчы, курганы, рэшткі старажытных селішчаў, умацаванняў, прадукцыя вытворчасці, каналы, дарогі, старажытныя месцы пахаванняў, каменныя статуі, наскальныя малюнкi, старадаўнія прадметы, участкі гістарычнага і культурнага слоя старажытных населеных пунктаў;

помнікі горадабудаўніцтва і архітэктуры – архітэктурныя ансамблі і комплексы, гістарычныя цэнтры, кварталы, пляцы, вуліцы, рэшткі старажытнай планіроўкі і забудовы гарадоў і іншых населеных пунктаў; збудаванні грамадзянскай, прамысловай, ваеннай, культавай архітэктуры, народнага дойлідства, а таксама злучаныя з імі творы манументальнага, выяўленчага, дэкаратыўна-прыкладнага, садова-паркавага мастацтва, прыродныя ландшафты;

помнікі мастацтва – творы манументальнага, выяўленчага, дэкаратыўна-прыкладнага і іншых відаў мастацтва;

дакументальныя помнікі – гэта розныя летапісныя творы, акты органаў дзяржаўнай улады і органаў дзяржаўнага кіравання, іншыя пісьмовыя і графічныя дакументы, кінафотадакументы і гукапісы, а таксама старажытныя і іншыя рукапісы і архівы, запісы фальклору і музыкі, рэдкія друкаваныя выданні.

Па паходжанні помнікаў гісторыі выразна вылучаюцца дзве вялікія групы: першая - помнікі-сучаснікі і “ўдзельнікі” падзей, яны не ствараліся непасрэдна як творы, а выконвалі вызначаныя службовыя функцыі ў перыяд былых падзей і захавалі да нашага часу сляды гэтых падзей. Другая група помнікі, створаныя пасля з мэтай увекавечання падзей. Калі помнікі першай групы ўтрымоўваюць непасрэдны (першасны) характар гістарычнай інфармацыі то помнікі другой групы

адрозніваюцца апасродкаваным характарам інфармацыі, прапушчанай праз успрыманне іх стваральнікамі.

Да першай групы можна аднесці:

а) пісьмовыя і друкаваныя дакументы - летапісы, заканадаўчыя дакументы, розныя граматы і акты, пратаколы, судова-следчыя матэрыялы, справаздачы, рапарта, статыстычныя дадзеныя, перапіска, прэса, лістоўкі, пракламацыі, матэрыялы справаводства, асабістыя дакументы і інш.;

б) арыгінальныя фатаздымкі, дакументальныя кінастужкі, гукапіс;

в) рэчыўныя помнікі (прадметы) – прылады працы, рамесныя і прамысловыя вырабы, прадметы побыту, зброя, адзенне, упрыгожванні, манеты, пячаткі, прадметы прыкладнога мастацтва, асабістыя рэчы ўдзельнікаў падзей, баявыя рэліквіі (ордэны, медалі, імянная зброя, сцягі і інш.), прадметы грамадзянскай і ваеннай тэхнікі;

г) памятныя месцы выступлення народных мас, паўстанняў, мітынгаў, дэманстрацый, маёвак, баявых дзеянняў ці іншых гістарычных падзей, якія адбываліся ў краі, а таксама месцы пахаванняў. Памятныя месцы “прывязаны” да пэўнай тэрыторыі: вуліцы, пляцу, раёну, участкам той ці іншай мясцовасці (поле, лес, перавал, цясіна, рака, балота і г. д.);

д) розныя пабудовы: гідратэхнічныя (плаціна, шлюз, канал); ваенна- інжынерныя (кранлі, бастыёны, равы, акопы, бліндажы, доты і дзоты, крэпасці і крэпасныя сцены, надаўбні, зямлянкі, лініі абароны, вежы і інш.), транспартныя (чыгунка, аўтастрада, прасёлкавая дарога, мост), асобныя будынкі і кватэры.

Другую групу пераважна складаюць помнікі манументальнага мастацтва - мемарыяльныя комплексы, асобныя помнікі, манументы, бюсты, абеліскі, стэлы, мемарыяльныя дошкі; архітэктурныя збудаванні, некропалі, узгоркі Славы і інш. На беларускіх землях больш за ўсё помнікаў гэтай групы прысвечана героям Вялікай Айчыннай вайны, падзвігам вядомых і невядомых герояў. У іх захоўваецца памяць народа пра неўміручасць вялікіх ідэй і падзвігаў дзеля якіх аддадзены мільёны чалавечых жыццяў. Такіх помнікаў сотні і сотні, шматлікія з іх збудаваны па ініцыятыве мясцовага насельніцтва і на сродкі, сабраныя імі [3, с. 64-68].

І хоць на абшарах нашай краіны шмат помнікаў, прысвечаных грандыёзным бітвам Айчыннай вайны 1812 г., Першай сусветнай вайны і Вялікай Айчыннай вайны, яе героям, рэвалюцыйна-паўстанцкім падзеям і працоўным перамогам, тэма гераічнасці не вычарпала сябе. У сувязі з гэтым задача далейшага пошуку новых фактаў у гісторыка-краязнаўчай дзейнасці сёння гэтак жа актуальная, як і раней.

Удзельнічаючы ў гісторыка-краязнаўчай дзейнасці і здзяйсняючы свае маленькія адкрыцці, студэнты ўспрымаюць гістарычныя падзеі не як нешта далёкае ці нерэальнае, а становяцца саўдзельнікамі баявых падзвігаў землякоў, выпрабоўваюць радасць суперажывання, горасць страт, “удзельнічаюць” ва ўдарных будоўлях, спазнаюць героіку і будні стваральнага працэсу. Такім чынам, факты мясцовай гісторыі “ажыўляюць” традыцыі сваёй прадметнасцю, надзейнасцю, магчымасцю расчыннення чалавечай сутнасці, судотыкі з узнёслым і славым у тых ці іншых чалавечых лёсах, уяўнымі зносінамі з гістарычнымі асобамі. Усё гэта ў канчатковым выніку ўплывае на працэс маральнага станаўлення студэнтаў, іх гістарычнае ўсведамленне і самавызначэнне.

Такім чынам, гісторыка-краязнаўчая дзейнасць спрыяе рашэнню вялікіх і складаных задач ідэйна-палітычнага, маральнага, патрыятычнага выхавання падростаючага пакалення.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Коцевич, С.С. Основы военно-патриотического воспитания. / С.С. Коцевич. – Минск: Нар. Асвета, 1983. –127 с.
2. Залуцкая, В.Л. Вучэбныя экскурсіі: падрыхтоўка і правядзенне. / В.Л. Залуцкая. – Мінск: БДПУ, 2009. – 57 с.
3. Историческое краеведение Белоруссии: учебное пособие / под ред. Э.М. Загорульского. – Минск: БГУ, 1980. – 264 с.